

Pregledni rad

UDK 821.131.1.09-1:81'25

Desanka JAUKOVIĆ (Nikšić)

Filološki fakultet – Nikšić

desajaukovic@gmail.com

SAVREMENI ITALIJANSKI PJESNICI U ČASOPISU *STVARANJE* (1946–1991)

Tema priloga zasniva se na prikazu i analizi prevoda poezije savremenih italijanskih pjesnika, objavljenih u crnogorskom časopisu za književnost i kulturu *Stvaranje*, od njegovog prvog godišta (1946) zaključno sa posljednjim sveskama objavljenim u vrijeme postojanja SFRJ (1991). Detektovanje prisustva i tretmana značajnog broja prevoda iz savremene italijanske književnosti doprinosi rekonstrukciji i revalorizaciji književnog života na našim prostorima u poslijeratnom periodu, rasvjetljavajući jednu manje poznatu stranicu naše kulturne istorije. U okviru praćenja tokova savremene evropske književnosti, u *Stvaranju* je, u naznačenom razdoblju, objavljeno sto dvadeset prevoda iz poezije šezdeset dva italijanska autora, u ukupno dvadeset priloga, od kojih su polovinu pratili i odgovarajući napisi koji su predstavljali dio prikaznog, interpretativnog ili receptivnog osvrta na aktuelnu italijansku književnu scenu.

Ključne riječi: *Stvaranje*, italijanistički prilozi, prevodi, napisi, savremena književna scena

Prvi broj časopisa za književnost i kulturu *Stvaranje* objavljen je 1. oktobra 1946. godine na Cetinju, gdje je izlazio sve do januara 1963. godine, nakon čega je redakcija preseljena u tadašnji Titograd. Časopis je izlazio u mjesečnim i dvomjesečnim sveskama, u standardnom obliku i formatu, s tim što je vremenom mijenjan izgled prednje korice, kao i naslovi pojedinih rubrika.¹ Do kraja postojanja SFRJ, što je hronološki opseg koji je predmet interesovanja ovog rada, na čelu Uređivačkog odbora *Stvaranja*, slijedeći dosljedno izdavačku politiku časopisa, smijenili su se kao urednici: Mihailo Lalić (1946),

¹ Marija Adžić, Prilog bibliografiji o crnogorsko-italijanskim odnosima, *Bibliografski vjesnik*, XXXI/1976, 11/12, str. 1855.

Janko Đonović (1948–1950), Mirko Banjević (1951–1953), Čedo Vuković (1953–1972), Sreten Asanović (1973–1989), i Milo Kralj (1989–1991).²

O tome kako je i s kojim ciljem pokrenut časopis, koja su bila njegova programska načela i književno-publicistička orijentacija koja je, bez većih odstupanja, slijeđena u kontinuitetu, svjedočili su sami urednici i saradnici časopisa u emisiji *TV Arhiv*, emitovanoj na programu Televizije Titograd 1976. godine povodom obilježavanja tridesete godišnjice izlaženja *Stvaranja*.³ Kako u tom televizijskom zapisu okrija crnogorski književnik i jedan od prvih urednika Janko Đonović (1909–1991)⁴, zamisao koja je iznjedrila pokretanje ovog časopisa bila je iznošenje na vidjelo ratnog iskustva u novom, umjetničkom ruhu, ali i ohrabrivanje i afirmacija mladih talenata, odnosno predvodnika generacije savremenih crnogorskih književnika.

Bez obzira na to što u prvom broju časopisa nije objavljen nikakav tekst programskog karaktera, niti bilo kakva uvodna napomena o težnjama i afinitetima urednika, nedugo nakon izlaska prvog broja časopis je u javnosti prepoznat kao jedan od kulturno-vaspitinih putokaza pomoću kojih će se, u socijalističkom duhu, u budućnosti usmjeravati nove generacije.⁵ Zamisao urednika, kako tvrdi Mihailo Lalić (1914–1992), ipak nije bila da odmah na početku postave strogo definisane granice, već da sam časopis, svojim sadržajem i čitanošću, vremenom pokaže šta su oni, sa saradnicima časopisa, uspjeli da *stvore*. Upravo iz te početne, još uvijek nedovoljno jasne skice budućeg književno-kulturnog glasila, izveden je i naziv časopisa *Stvaranje*.⁶

Lalić daje i zanimljiv osvrt na polarizovani poslijeratni književni ambijent u kome je, kako ističe, *Stvaranje* ipak bilo najotvoreniji od svih jugoslovenskih časopisa, spreman na saradnju sa novim autorskim imenima i do tada neotkrivenim talentima, kao i da je u prvih trideset godina izlaženja uspio u svom prvobitnom cilju – da uspješno okupi književnike iz svih krajeva Jugoslavije, vodeći računa o vaspitnoj funkciji, koja se od svih periodičnih publikacija u to vrijeme implicitno očekivala, ali uspijevajući da u tom naporu tematske preferencije ne budu nikako na uštrb kvaliteta.⁷ Iako je vrlo kratko bio urednik *Stvaranja* (1946), Mihailo Lalić je od svih časopisa u kojima je bio saradnik, najduže sarađivao upravo sa ovim.

² Nikola Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, Društvo za očuvanje crnogorske kulturne baštine, Podgorica, 2009, str. 727.

³ Branko Jokić, *Povodom 30 godina časopisa Stvaranje*, <https://www.youtube.com/watch?v=o9gHITUzcJ0>, 20. 5. 2018. god., u 16:00 h.

⁴ Nikola Racković, *op. cit.*, str. 193–194.

⁵ Marko Kažić, *Stvaranje, novi časopis*, Pobjeda, 27. 10. 1946, str. 6.

⁶ Branko Jokić, *op. cit.*, 23. 4. 2018. god., u 13:40 h.

⁷ Isto.

Posljednji urednik *Stvaranja* u vrijeme SFRJ, pjesnik i publicista Milo Kralj (1933–2007)⁸, takođe za televizijsku emisiju *Arhiv*, istakao je značaj ovog časopisa, prisjećajući se da je upravo *Stvaranje* omogućilo njegovu literarnu afirmaciju i umjetničko sazrijevanje, kao i da je prepoznavanje mladih talenata bilo oduvijek jedno od zaštitnih obilježja ove posebne „kulturne tribine“.⁹ Koristeći ovaj sintagmem, Kralj možda i najjasnije ukazuje na koncepciju ovog književnog časopisa koji je dugo vremena u poslijeratnoj Crnoj Gori bio i jedino takvo glasilo, ali koji je, u poređenju sa ostalim periodičnim publikacijama toga doba, ostavio najdalekosežniji trag u savremenoj crnogorskoj kulturi.¹⁰ Osim značajne uloge u prepoznavanju i afirmaciji novih književnih imena, Kralj ističe i raznovrsni spektar tema i kulturnih pojava koje je *Stvaranje* uspjelo da registruje, njegujući zdrav i za ondašnje prilike vrlo otvoren odnos prema svim činiocima aktuelne društvene i kulturne stvarnosti.¹¹

Pitanje estetske procjene i izbora tekstova za objavljivanje, bilo je u velikoj mjeri uslovljeno kanonima socrealističke poetike, ali je umjetnost pretenzionozno vaspitnog karaktera, u onim vidovima kulture čiji su nosioci imali izraženu želju za što manjim zatvaranjem u vanliterarne okvire, ipak bila podvrgavana kritičkom preispitivanju.¹² Naravno, to što je *Stvaranje* za to vrijeme bilo vrlo otvoren časopis nikako ne znači da je ta sloboda izraza poprimala i za ono doba mogla poprimiti antisocijalističku tendenciju, već se ta otvorenost ogledala u očuvanju fizionomije časopisa, čiji su urednici nastojali da ne favorizuju pretjerano nijedan vid kulture, već da ih sve u što neutralnijem obliku registruju i vjerno prikažu.¹³

To se očitovalo naročito pedesetih godina prošloga vijeka, u punom jeku previranja između realističkih i modernističkih struja, kada su predstavnici oba ova suprotstavljena književna pola objavljivali istovremeno svoje radove na stranicama *Stvaranja*.¹⁴ Onda kada su, po mišljenju strogo socijalistički orijentisane kritike, objavljivani prilozi u kojima je estetska odrednica bila za korak ispred „aktuelnosti teme“, njihovi autori su bespoštedno kritikovani. No, bez obzira na povremenu kritiku zbog otvorenijeg odnosa prema različitostima ispoljenim u sagledavanju određenih vidova kulture, u poslijeratnom

⁸ Up. Nikola Racković, *op. cit.*, str. 367.

⁹ Pored *Stvaranja*, u naznačenom periodu književne radove u Crnoj Gori objavljivali su i sljedeći listovi i časopisi: *Pobjeda*, *Ovdje*, *Spone*, *Omladinski pokret*, *Mostovi*, *Odzivi*, *Tokovi*, *Ars*, *Univerzitetska riječ*, *Prosvjetni rad*, *Susreti*, kao i listovi *Danas* i *Narodna kultura*. Up. Milo Kralj, *op. cit.*, str. 1334.

¹⁰ Branko Jokić, *op. cit.*, 24. 4. 2018. god., u 15:00 h.

¹¹ Isto.

¹² Milo Kralj, *op. cit.*, str. 1338.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 1339.

periodu *Stvaranje* je, kao kulturno i književno glasilo, kao mjesto okupljanja starih i afirmacije novih intelektualnih snaga, imalo zaista pionirsku ulogu. U toj predanoj borbi za iznošenje i očuvanje kako nacionalne, tako i književnosti sa šireg jugoslovenskog prostora, časopis je nastojao da kroz rubrike kao što su „Iz književnosti“ (sa čestom podrubrikom „Iz italijanske književnosti“), „Iz prevođenja“, „Iz svijeta“, „Prikazi i bilješke“, „Iz književne i kulturne istorije“, „Sa raznih meridijana“, „U izlogu“, „Traganja“ itd., svojoj čitalačkoj publici, pa makar i u skromnijem obimu, približi domete svjetske književnosti i proprati što je više moguće njene najvažnije tokove. Posebno je značajan uspjeh koji je postignut u praćenju i vrednovanju mnogih evropskih književnosti, ali i onih tada manje poznatih evropskom svijetu, kao što su književnosti tzv. nesvrstanih zemalja.¹⁵

Mjesto italijanske književnosti, u ovom širokom spektru tema, najrazličitijih literarnih formi, domaćih i svjetskih imena, bez sumnje spada u poseban, s manjim ili većim vremenskim pauzama brižljivo proširivan korpus, o čemu svjedoči podatak da je u hronološkom opsegu od četrdeset pet godina objavljeno ukupno 108 priloga na različite italijanističke teme, uglavnom u rubrikama rezervisanim za autore i teme koji su izlazili iz nacionalnih okvira. U ovom korpusu, prevodi poezije uglavnom savremenih italijanskih pjesnika čine gotovo petinu priloga (dvadeset) a propraćeni su, gotovo uvijek, određenim priložima prikaznog, književno-kritičkog ili prigodnog karaktera. Najveći broj ovakvih priloga objavljen je tokom pedesetih godina XX vijeka, i to ne slučajno, kada je urednik časopisa bio književnik Čedo Vuković (1920–2014),¹⁶ odličan poznavalac italijanskog jezika, dok je autor najvećeg broja napisa u kojima je tematizovana italijanska književnost, takođe jedan od urednika časopisa, crnogorski književnik Sreten Perović. Ovi podaci indikativni su zbog toga što u izvjesnoj mjeri bacaju svijetlo na motivacioni impuls koji je bio u pozadini prisustva italijanske književnosti i kulture u časopisu *Stvaranje*. Ponekad je te razloge iz današnje perspektive teže prepoznati, ali ono što je sigurno jeste da je, zahvaljujući prevodiocima, saradnicima, a prije svega posebnom interesovanju određenih članova uredničkog odbora, prisustvo, naročito savremene italijanske književne produkcije, u crnogorskom časopisu *Stvaranje* ostavilo mogućnosti za analizu sa različitih aspekata.

Kako u izboru priloga iz domaćih tako i iz stranih književnosti, poezija je najviše bila u fokusu interesovanja uredništva *Stvaranja*. Govoreći o kriterijumu po kom su prilogi birani za objavljivanje, kao i o njihovoj prirodi, urednik Mihailo Lalić ocjenjuje da je poezija kao dominantna forma

¹⁵ Sreten Asanović, Četiri decenije Stvaranja, *Stvaranje*, XLII/1987, br. 1, str. 115.

¹⁶ Up. Čedo Vuković, <https://www.biografija.org/knjizevnost/cedo-vukovic/>, 30. 5. 2018. god., u 13:00 h.

književnog diskursa u *Stvaranju* zadržala svoj primat zahvaljujući tome što je proza, naročito kad je riječ o priložima esejističkog karaktera, percipirana kao pokazatelj izvjesne zasićenosti, a poezija, po antagonizmu, kao nosilac svježine književnog izraza.¹⁷ O tome da je časopis *Stvaranje* pratio uglavnom najnoviju književnu produkciju govori podatak da najveći broj prevedenih italijanskih autora pripada savremenom književnom izrazu različitih književno-umjetničkih struja XX vijeka, uz izuzetak simboliste Đovanija Paskolija (Giovanni Pascoli, 1855–1912), i najvećeg pjesnika evropskog romantizma, Đakoma Leopardija (Giacomo Leopardi, 1798–1837).

Od prevoda Leopardijeve pjesme „Žukva“ do Paskolijevog „Dana mrtvih“, tačnije od 1954. do 1961. godine, u *Stvaranju* je objavljeno sedam priloga sa prevodima poezije iz savremene italijanske književne produkcije. Najveći broj objavljenih autora poznata su imena italijanskog Novečenta, odnosno XX vijeka, a prevodi njihovih stihova zastupljeni su najčešće u rubrikama „Iz italijanske književnosti“ i „Sa raznih meridijana“. Određeni broj autora spada u grupu manje istaknutih italijanskih književnih imena, o kojima konsultovane savremene istorije italijanske književnosti, kao i leksikografska izdanja (*Enciclopedia Treccani*, *Dizionario biografico degli italiani*) daju oskudne informacije, ili ih uopšte ne bilježe.

Ono što nije uobičajeno, ovdje je o svakom od ovih manje poznatih književnih imena, uz prevod njihovih pjesama ponešto i pisano. Pretpostavlja se da su informacije kojima su prevodioci raspolagali preuzete iz publikacija iz kojih su prevedene i pjesme, a ponekad su i sami prevodioci uz prevod stavljali napomene koje upućuju na moguću komunikaciju ili neposredno poznanstvo sa odabranim pjesnikom. Na primjer, Ante Cettineo (1898–1956)¹⁸ prevodilac četiri pjesme Aurelija Rema Batalje (Aurelio Remo Battaglia) pod naslovima „Malarija“, „Silanski suton“, „Pismo“ i „April u Kalabriji“, na kraju podrubrike „Iz italijanske književnosti“ zabilježio je da su pjesme prevedene uz dozvolu pjesnika, a to, kao što će se vidjeti, nije bio izolovan slučaj na stanicama *Stvaranja*. Ovo je jedno od mogućih objašnjenja za izvor biografskih, kao i podataka o djelu koje Cettineo iznosi o Batalji u posebnom prilogu, u rubrici „Prikazi i bilješke“.¹⁹

Iz njegove bilješke saznajemo da je ovaj pjesnik sa juga Italije, iz Redo Kalabrije, da je rođen 1924. godine, te da je u vrijeme kada Cettineo prevodi njegova djela on istaknuti savremeni pisac, sa već četiri objavljene zbirke poezije,

¹⁷ Branko Jokić, *Isto*, 10. 5. 2018, u 14:00 h.

¹⁸ Up. Ante Cettineo, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3520>, vrijeme pristupa sajtu 30. 5. 2018, u 17:00 h.

¹⁹ Ante Cettineo, Aurelio Remo Batalja, *Stvaranje*, X/1955, br. 1, str. 53.

od kojih je posljednja, *Izgnanik iz zavičaja*, najobimnija.²⁰ Cettineo analizira i Bataljino mjesto u mnogobrojnim književno-umjetničkim strujama u Italiji XX vijeka, ističući da on nije ni pjesnik hermetizma, ni krepuskolar, ni nadrealista, već da se u njegovom stvaralaštvu očituje izražen uticaj grčkih i rimskih klasika.²¹ Na osnovu Cettineovih prevoda i osvrta na Bataljino stvaralaštvo, može se zaključiti da je dominantna tema zbirke poetsko oživljavanje drevnog pejzaža Kalabrije, pjesnikovog zavičaja, i žal za harmonijom koja nedostaje savremenom dobu. U pjesmi „Pismo“, ta je nostalgija izražena jasnom aluzijom na antičko doba:

Spora groznica Juga
palila je tvoje alpinske zvijezde
a vjetar je sabrao pepeo
u jednoj anfori grčkoj.

Za razliku od Cettinea, koji osim biografskih podataka govori i o Bataljinom stvaralaštvu, hrvatski filolog i leksikograf Radovan Vidović (1924–1994)²² prevodilac tri Koketijeve pjesme („Prva ekstaza“, „O nježnosti sicilijanske žene“, „Tužaljka Sicilijanke“) daje o autoru znatno manji broj informacija. On ne navodi godine pjesnikovog rođenja i smrti, ali daje podatke o godini izdanja nekoliko njegovih zbirki lirike: *Progonstva* (1918), *Udesi* (1950), *Ekstaze* (1951) i *Dnevnik* (1965), ističući da se Koketi u svojoj poeziji bavi univerzalnim pitanjima ljudskog postojanja.²³ Zanimljivo je da Vidović, sažimajući u jednoj rečenici mišljenje o Koketijevom stilu pisanja, poredi senzibilitet italijanskog sa austrijskim pjesnikom Rilkeom. Na kraju ove bilješke i ovaj prevodilac ističe da su pjesme prevedene sa rukopisa i uz dozvolu autora.

Vidović je prevodilac i pet pjesama Adrijana Granda (Adriano Grande, 1897–1972) objavljenih u *Stvaranju* 1957. godine.²⁴ Pored prevoda, on je autor i bilješke o pjesnikovom stvaralaštvu, objavljene u istom broju časopisa pod naslovom „Adrijano Grande“. Riječ je o pjesniku koji ne spada u najveća imena međuratne italijanske književne produkcije, ali je njegov opus prepoznat kao specifičan, budući da se odvajao od dominantnih literarnih tendencija svog vremena.²⁵ U ovom kratkom osvrtu Vidović napominje da prevedene

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² Up. Vidović Radovan, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64541>, vrijeme pristupa sajtu 13. 6. 2018, u 14:00 h.

²³ Radovan Vidović, K. O. Koketi, *Stvaranje*, X/1955, br. 9, str. 584.

²⁴ Radovan Vidović, Pet pjesama s dozvolom autora preveo Radovan Vidović, *Stvaranje*, XII/1957, br. 4, str. 313–315.

²⁵ Massimo Nardi, *La meditazione poetica di Adriano Grande*, <https://it.zenit.org/articles/la-meditazione-poetica-di-adriano-grande/>, pristup sajtu: 14. 6. 2018. god., u 17:00 h.

pjesme pripadaju zbirci pod naslovom *Pjesma u dva glasa* (*Canto a due voci*), objavljenoj 1952. godine. Sam naslov priloga, po izboru prevodioca, glasi „Pet pjesama“, pri čemu su pjesme u prevodu obilježene numerički od jedan do pet, bez pojedinačnih naslova.²⁶ Vidović Grandeovo stvaralaštvo ocjenjuje na isti način kao i savremena italijanska književna kritika, napominjući da je njegov stil prožet „kritičkim i antiretoričkim stavom“²⁷, ističući da njegov poetski izraz teži obnovi uzornih modela prilagođenih novoj društvenoj i kulturnoj stvarnosti između dva svjetska rata, za razliku od hermetičkih tendencija koje naziva pomodarskim.

Od prvog priloga sa italijanističkom tematikom do kraja sedamdesetih godina XX vijeka u *Stvaranju* je objavljena poezija samo jedne pjesnikinje, Ain Zare Manjo (Ain Zara Magno).²⁸ I u ovom slučaju, njena poezija, u prevodu Anta Cettinea, našla se na stranicama *Stvaranja* očito zbog bliskog poznanstva prevodioca i autorke. Prevedena pjesma „Ljubavne riječi“ (*Parole d'amore*) iz istoimene zbirke objavljene 1962. godine data je u integralnom prevodu, a kako tvrdi i prevodilac, riječ je o „stilu punom gracije i delikatne ženstvenosti“. U ovoj kratkoj bilješci Cettineo čitalačkoj publici *Stvaranja* predočava značaj stvaralaštva ove pjesnikinje uz napomenu da je riječ o dobitnici internacionalne nagrade za poeziju *Fontebranda*, kao i da je predsjednik žirija ove nagrade bio istaknuti savremeni italijanski kritičar Frančesko Flora. Bilješku završava viješću da je zbirka izašla u minijaturnom izdanju milanske izdavačke kuće *All'insegna della baita Van Gogh*²⁹.

U podrubrici „Iz italijanske književnosti“, 1957. godine objavljen je u *Stvaranju* još jedan izbor iz savremene italijanske lirike.³⁰ Vladeta Košutić, prevodilac i tadašnji profesor književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu, autor je i pratećeg teksta u kome su date bilješke o odabranim pjesnicima.³¹ Izbor je obuhvatio poeziju četiri poznata autora koja u Italiji stvaraju neposredno nakon Drugog svjetskog rata: Dina Kampane (Dino Campana,

²⁶ Radovan Vidović, Adrijano Grande, *Stvaranje*, XII/1957, br. 4, str. 354. – U bibliografiji Mariji Adžić sadržaj ovog priloga naveden je na sljedeći način: Iz zbirke: *Canto a due voci*. Sadrži: Uvijek sam kušao, Bolje će biti, O, beskorisno izmišljanje, Leluja se hrust na stabljici, Konačno ištem mir – što su početni stihovi pjesama uzeti kao naslovi. Up. Marija Adžić, Prilog bibliografiji o crnogorsko-italijanskim odnosima, *Bibliografski vjesnik*, XVI/1977, br. 1, str. 556.

²⁷ Up. Adriano Grande, [http://www.treccani.it/enciclopedia/adriano-grande_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/adriano-grande_(Dizionario-Biografico)/), vrijeme pristupa sajtu 18. 6. 2018. u 15:00 h.

²⁸ Ante Cettineo, Ain Zara Manjo, *Stvaranje*, XI/1956, br. 7/8, str. 543.

²⁹ Ain Zara Magno, in *Dizionario Universale della Letteratura Contemporanea*, Mondadori, Milano, 1961, str. 289.

³⁰ Vladeta Košutić, Diego Valeri, Korado Govoni, Mario Luci, *Stvaranje*, XII/1957, br. 7/8, str. 585–588.

³¹ Vladeta Košutić, Beleške o savremenim italijanskim pesnicima, *Stvaranje*, br. 7/8, str. 632.

1855–1932), Dijega Valerija (Diego Valeri, 1887–1976), Korada Govonija (Corrado Govoni, 1884–1965) i Marija Lucija (Mario Luzi, 1914–2005).

Kriterijum po kome je napravljen ovaj izbor ne podrazumijeva sličnost u senzibilitetu pjesnika, niti pripadnost istoj književnoj struji. Naprotiv, stihovi ovih autora odraz su šarolikog spektra često suprotstavljenih književnih tendencija koje su početkom XX vijeka koegzistirale u italijanskoj književnosti. U vrlo kratkoj bilješci datoj u posebnom prilogu u rubrici „Književni pregledi“, Vladeta Košutić daje samo najvažnije podatke o stvaralaštvu pjesnika, pominjući zbirke poezije koje po njegovom mišljenju najjasnije sažimaju odlike njihovog stvaralaštva, a obično je riječ o literarnim prvijencima.³² Ovakav autorov sud opravdan je, između ostalog, i činjenicom da su svi pjesnici, osim Dina Kampane koji je umro 1932. godine, u periodu kada o njima piše Košutić i dalje aktivni stvaraoci, te da se karakteristike njihovog stvaralaštva odmjeravaju u odnosu na njihove književne početke zbog česte nestalnosti u odabranom stilu, zbog eksperimentisanja kako u pogledu tema, tako i u pogledu same forme, samim tim što njihova stvaralačka putanja u tom trenutku nije bila još uvijek dostigla svoj definitivni oblik i stilsku zaokruženost.

Međutim, često eksperimentisanje, udruživanje paradoksalnih elemenata, stalno traganje za novim putevima kojima je mogla krenuti poetska riječ, te nestalnost u definitivnoj ocjeni, upravo je i vodeća odlika italijanske književnosti ovog perioda, naročito prve polovine XX vijeka.³³ U skladu sa tim, Košutićev izbor mogao je čitaocima *Stvaranja* makar dijelom osvijetliti polarizovanu književnu scenu italijanskog Novečenta.

Dino Kampana zastupljen je u prevodu sa dvije pjesme: „Đenovljanki“ (*Alla donna genovese*) i „Brod na putovanju“ čiji naslov u prevodu odstupa od originalnog naslova „Put u Montevideo“ (*Viaggio a Montevideo*), ali je smisao ipak zadržan, budući da je riječ o pjesmi u kojoj je brod zaista ključna poetska instanca, lirski protagonista. Obje pjesme pripadaju zbirci *Orfičke pjesme* (*Canti orfici*) koja je zapravo prozimetar, odnosno podrazumijeva alternaciju proze i poezije, a koja je od 1913. godine, kada je prvi put objavljena, pretrpjela brojne izmjene. Zanimljivo je da je ovaj italijanski pisac imao izuzetno veliki uticaj na djelo srpskog književnika i kritičara Todora Manojlovića, i taj je uticaj upravo najuočljiviji u Manojlovićevoj istoimenoj zbirci *Orfičke pjesme* koja i naslovom i sadržinom jasno aludira na stvaralaštvo Dina Kampane, kod koga se orfejsko odnosi na mistično, na drevnu potragu za smislom, na iskonsku žeđ za otkrovenjem svih, pa i onih naizgled nedokučivih vidova stvarnosti.³⁴

³² Isto.

³³ Edoardo Sanguineti, *Poesia italiana del Novecento*, Einaudi, Torino, 2007, str. 155.

³⁴ Željko Đurić, *Italija Miloša Crnjanskog*, Izdavačka kuća Miroslav, Sopot, 2006, str. 167.

Kampanino pjesničko iskustvo je jedinstveno, a zbog njegove osobnosti kritičari ga smatraju posljednjim glasom „ukletog pjesnika“, tipičnog za XIX vijek. Za razliku od Kampanine stilske usmjerenosti koja je odudarala od tendencija XX vijeka, Mario Luci ipak prati savremene tokove. U pomenutom prigodnom tekstu, prevodilac Košutić ističe metafizičku komponentu njegovog stvaralaštva, ali treba reći da je Lucijev pjesnički put u velikoj mjeri prožet simbolizmom, te da simboličko kod njega ne doseže uvijek hermetičku subjektivizaciju i upotrebu teško razumljivih jezičkih slijedova.³⁵ Takav je slučaj sa pjesmama prevedenim u *Stvaranju* – „Doksat“ (*Terrazza*) iz zbirke *Ukus života* (*Il gusto della vita*, 1960) i „Slonovača“ (*Avorio*) iz zbirke *Noćni događaj* (*Avvento notturno*, 1940) koje predstavljaju kratke pjesničke sastave pune simbola, ali bez pretjeranog metričkog i sintaksičkog eksperimentisanja. Neobično je što Košutić prilikom prevođenja naslova italijansku riječ *terrazza* prilagodio našem jeziku ne koristeći savremenu riječ koja je mnogo više u upotrebi, već arhaizam, odnosno turcizam *doksat*.

Diego Valeri i Korado Govoni zastupljeni su u ovom izboru sa po jednom pjesmom, ali je riječ o pjesničkim sastavima koji su duži od pomenutih Kampninih i Lucijevih pjesama, pa je moguće da je na ovaj način prevodilac htio da postigne uravnoteženost u odabiru. Valerijev „Decembar“ (*Dicembre*) iz zbirke *Pjesme* (*Poesie*, 1962) odražava tematski stožer pjesnikovog stvaralaštva, a to je priroda u svim svojim pojavnim oblicima, izuzev čovjeka čije se prisustvo, ukoliko se uopšte i nazire, predočava riječima kao što su sjenke, obrisi, glasovi, utvare.³⁶ Košutić to vrlo vješto prevodi, dajući semantičku intenzivnost određenim riječima koji u potpunosti odgovaraju duhu jezika prevoda:

Da nere **gole aperte** tra le case
rompevano, invisibili
ombre, con **schianti** ed urla

...

scivolavano lungo muri lisci,
dileguavano via, serpenti,
con fischi lunghi e lenti strisci...

Iz crnih **ždrela razapljenih** između kuća
navališe nevidljive
senke, uz **kuknjavu** i urlike

klizahu duž glatkih zidova
goneći zmije
koje siktahu dugo u sporom gmizanju...

Još jedan od pjesnika iz ovog izbora, Korado Govoni, najavljuje svojom poezijom heterogenu literarnu scenu XX vijeka, na početku kao krepuskolar, zatim futurista, da bi se pred kraj života okrenuo neorealističkim tendencija-

³⁵ Guilio Feroni, Andrea Cortellessa, Italo Pantani, Silvia Tatti, *Storia e testi della letteratura italiana (ricostruzione e sviluppo nel dopoguerra 1945–1968)*, Mondadori, Milano, 2005, str. 360.

³⁶ Gaetana Marrone, *Italian literary studies*, Taylor & Francis, New York, 2007, str. 1943.

ma.³⁷ Pjesma koju je Vidović preveo nosi naziv „Pijanac“ (*Il calabrone ubriaco*), pri čemu je iz naslova izostavljena riječ *calabrone* – stršljen, ali je tekst preveden vjerno originalu, a ispoštovana je i metrička shema. Ova pjesma dio je zbirke *Inauguracija proljeća* (*Inaugurazione della primavera*, 1920), a riječ je o poeziji pisanoj u duhu futurističke poetike.

Pedesete godine XX vijeka su za popularizaciju italijanske književnosti u *Stvaranju* bile zaista najplodniji period, prvenstveno zahvaljujući afinitetima urednika Čeda Vukovića, uz napomenu da ni prevodi iz drugih stranih književnosti nijesu u prvim godištim časopisa bili zastupljeni u velikoj mjeri, s obzirom na to da su urednici nastojali da u prvom redu promovišu domaću književnu produkciju. Ono što je posebno zanimljivo jeste da je u ovom razdoblju objavljen i najraznovrsniji poetski repertoar koji je uključio kako manje poznata, tako i ona najčuvenija imena italijanske književnosti, dok će šezdesete godine XX vijeka donijeti većinom prevode najistaknutijih stvaračaca XX vijeka.

Književno ime koje je u prevodima poezije daleko najzastupljenije u časopisu *Stvaranje* je italijanski nobelovac Salvatore Kvizimodo (Salvatore Quasimodo, 1901–1968), čijih je ukupno dvadeset pjesama, iz šest zbirki, objavljeno u *Stvaranju*, od čega je njih devetnaest dio priloga iz brojeva časopisa objavljenih upravo šezdesetih godina.

Prva Kvizimodova pjesma koju u prevodu Vladete Košutića čitamo na stranicama *Stvaranja*, „Molitva kiši“ (*Preghiera alla pioggia*), objavljena je u okviru još jednog izbora iz savremene italijanske lirike u junskom broju časopisa iz 1956. godine.³⁸ Riječ je o pjesmi iz djela *Potopljena oboa* (*Oboe sommerso*, 1932), drugoj po redu pjesnikovoj zbirci koja je sa *Eratom i Apollionom* (*Erato e Apollion*, 1936) objedinjena 1942. u veću zbirku od nazivom *A već je veće* (*Ed è subito sera*).³⁹ S obzirom na to da je riječ o hermetičnoj poeziji, poetskoj riječi zatvorenoj u sopstvenu formu i zgusnutog značenja, Kvizimodova poezija zasigurno nije bila jednostavna za prevođenje. Košutić je u potpunosti ispoštovao metriku i uspio da vjerno prenese značenje, praveći grešku samo na jednom mjestu, i to prilikom izbora lica, gdje je umjesto drugog, upotrijebljeno prvo lice (*e mi sollevi muto adolescente* stihovi su koje je Košutić preveo kao *i podižem se nemi mladić*, ne koristeći pritom ni interpunkciju). U ovom izboru, pored Kvizimodove poezije zastupljena je i poe-

³⁷ Giovanni Papini, *Testimonianze. Saggi non critici*, Studio Editoriale Lombardo, Milano, 1918, str. 81.

³⁸ Vladeta Košutić, Ugo Beti, Eudenio Montale, Salvatore Kvizimodo, Serdo Solmi, Alfonso Gato, Umberto Saba, *Stvaranje*, XI/1956, br. 6, str. 401–405.

³⁹ Antonio Pietropaoli, *Le strutture della poesia: saggi su Campana, Ungaretti, Sbarbaro, Montale, Quasimodo, Gatto*, Edizioni scientifiche italiane, Napoli, 1983, str. 108.

zija Euđenija Montalea i Umberta Sabe, o kojima će kasnije biti riječi, kao i pjesme Kvazimodovog prijatelja Alfonsa Gata, te pjesnika Uga Betija i Serđa Solmija.

Hermetizam se kao umjetnička struja rađa u Italiji tridesetih i četrdesetih godina XX vijeka, prateći tradiciju evropskog simbolizma i dekadentizma, ali unoseći isto tako u njene tokove poseban odnos prema jeziku i jezičkim strukturama, težeći većoj zagonetnosti i značenjskoj slojevitosti. Veliki broj pisaca prevedenih u *Stvaranju* pripadao je upravo hermetičkoj struji ili makar u nekom dijelu svog stvaralaštva pratio koncept ovog tzv. *estetskog misticism*⁴⁰, što je podrazumijevalo izuzetnu prevodilačku spretnost prilikom prenošenja značenja ovakve poezije na drugi jezik. Ono što povezuje već pomenu-tog Lucija, Kvazimoda i Alfonsa Gata (Alfonso Gatto, 1909–1976), pjesnika iz ovog lirske izbora, jeste književni časopis *Frontespizio* koji ih je udružio upravo zahvaljujući svojoj programskoj opredijeljenosti i hermetičkoj orijentaciji.⁴¹ To, očito, opravdava i Košutićev izbor.

U ovom prilogu prevedena je Gatijeva pjesma „Mome ocu“ (*A mio padre*) iz zbirke *Priča o žrtvama* (*La storia delle vittime*, 1945), ali i pjesme nekih autora kod kojih ima elemenata hermetizma, ali koje ne možemo nazvati pravim predstavnicima hermetične književnosti. To su: pjesma „Molitva životu“ (*Preghiera alla vita*) iz zbirke *Pjesme* (*Poesie*, 1950) Serđa Solmija, i „Kuće“ (*Le case*) iz zbirke *Pjesmice – smrt* (*Canzonette – la morte*, 1932) Uga Betija. Serđo Solmi (Sergo Solmi, 1899–1981) jedan je od onih italijanskih pjesnika koji su pratili tokove savremene pjesničke riječi, ali kome je Leopardi uvijek bio uzor, pa je njegov hermetizam postao trajno prožet mišlju o istorijskom, kao i o savremenoj književnosti koja nije ništa drugo do odgovor na vlasitite prapočetke.⁴² Na sličan način se i Ugo Beti (Ugo Betti, 1892–1953) odvaja od poetike hermetizma, dajući joj novu obojenost uvijek prisutnim bajkovitim elementima, kao i poezijom iz koje, koliko god da se ona odvajala od tradicije, izranja literarni eho krepuskularizma, te pjesničkog iskustva velikana XIX vijeka, Paskolija i Kardučija.⁴³

Kao što se može primijetiti, prvo upoznavanje čitalačke publike *Stvaranja* sa Salvatoreom Kvazimodom bilo je kroz izbor iz savremene italijanske lirike, ali i kroz prevod dati tekst prevodioca Vidovića, u kome su o pjesnicima

⁴⁰ Tanja Popović, *Rečnik književnih termina*, Logos art, Beograd, 2010, str. 260.

⁴¹ Alessandro Cane, Lorenzo Cardilli, Rachele Jesurum, *L'Ermetismo: Salvatore Quasimodo, Mario Luzi, Alfonso Gatto*, <https://library.weschool.com/corso/salvatore-quasimodo-mario-luzi-alfonso-gatto-poesia-ermetica-7087.html>, vrijeme posjete sajtu: 15. 6. 2018. god., u 17:00 h.

⁴² Đulio Feroni, *op. cit.*, str. 443.

⁴³ Isto.

date samo osnovne informacije. Međutim, u majskom broju časopisa iz 1960. godine, u rubrici „Iz italijanske književnosti“, Kvazimodu je posvećeno više pažnje.⁴⁴ Italijanski nobelovac predstavljen je samostalno, u prevodu Cetinjana Dragutina Ognjanovića, odličnog poznavaoča češkog i italijanskog jezika.⁴⁵ Šest prevedenih pjesama: „Zimska noć“ (*La notte d'inverno*), „Milano, avgusta 1943.“ (*Milano, agosto 1943*), „Januar 1944.“ (*Gennaio 1944*), „Srce možda“ (*Forse il cuore*), „Životinje moje mile“ (*O, i miei dolci animali*), i „Zid“ (*Muro*), dio su iste zbirke – *Dan za danom* (*Giorno dopo giorno*), objavljene 1947. godine. U pratećem tekstu, u kome uz kratku pjesnikovu biografiju detaljno analizira i Kvazimodovo stvaralaštvo, Ognjanović napominje da je riječ o zbirci koja je prvobitno nosila naziv *Sa nogom stranca na srcu* (*Son il piede straniero sopra il cuore*, 1944), a kojoj je kasnije, iako je proširena sa još svega dvije pjesme, naslov promijenjen.⁴⁶

Kako po svojoj tematici, koja prati suočavanje sa turobnim iskustvom Drugog svjetskog rata, tako i po jezičkim sredstvima i stepenu svoje komunikabilnosti, ova zbirka se razlikuje od zbirke *Potopljena oboa*, i cjelokupnog prethodnog hermetičkog iskustva ovog pjesnika.⁴⁷ U zbirci *Dan za danom* on je istovremeno lirski subjekat, nosilac individualnog i kolektivnog bola, ratne traume koja je poeziji morala dati realističnije konture, i koja više nije mogla samoj sebi biti cilj, niti se zatvarati u teško razumljive, često i nelogične sintagmatske strukture. Osim što detaljno govori o pjesnikovom životu, ističući da je on četvrti italijanski književnik nobelovac (uz Luidija Pirandela, Graciju Deledu i Đozuea Kardučija), Ognjanović se osvrće i na posebno mjesto ove zbirke u Kvazimodovom stvaralaštvu, tvrdeći da, zbog svoje pristupačnosti i oslobođenosti od hermetičke značenjske zgusnutosti, ona predstavlja „dublje kopanje po čoveku i njegovoj suštini“.⁴⁸

U još dva priloga u istoj podrubrici „Iz italijanske književnosti“ u časopisu je objavljeno još po šest prevoda Kvazimodovih pjesama⁴⁹. U prevodu Jugane Stojanović, srpske prevoditeljke sa italijanskog i francuskog jezika,⁵⁰ 1965. godine objavljene su dvije pjesme iz pomenute zbirke *Dan za danom*: „Pismo“ (*La lettera*) i „Možda srce“ (*Forse il cuore*), zatim dvije iz zbirke *I već se spušta veče* (*Ed è subito sera*, 1942): „Pred utvarom Ilarije od Kare-

⁴⁴ Dragutin Ognjanović, Šest pesama, *Stvaranje*, XV/1960, br. 5, str. 365–367.

⁴⁵ Up. Nikola Racković, *op. cit.*, str. 801.

⁴⁶ Dragutin Ognjanović, Salvatore Kvazimodo, *Stvaranje*, XV/1960, br. 11/12, str. 1012.

⁴⁷ Michele Tondo, *Salvatore Quasimodo*, Mursia, Milano, 1970, str. 12.

⁴⁸ Dragutin Ognjanović, *op. cit.*, str. 1013.

⁴⁹ Jugana Stojanović, Salvatore Kvazimodo: Šest pjesama, *Stvaranje*, XX/1965, br. 7/8, str. 720–726.

⁵⁰ Up. „Jugana Stojanović – prevodilac iz ljubavi“, <http://www.previdoci.co.rs/blog/jugana-stojanovic/>. Vrijeme pristupa sajtu: 25. 6. 2018, u 17:00 h.

ta“ (*Davanti al simulacro d'Ilaria Del Carretto*), „Blagi brežuljak“ (*La dolce collina*), kao i jedna pjesma iz zbirke *Neuporediva zemlja* (*La terra impareggiabile*, 1955–58), „Anfora s granjem“ (*Un'anfora di rame*), i na kraju pjesma „Imitacija sreće“ (*Imitazione della gioia*) iz zbirke *Nove pjesme* (*Nuove poesie*, 1938), čiji je originalni naslov zamijenjen prevodiočevim naslovom „Pjesma“. Dajući impresionistički osvrt na Kvazimodovu poeziju, Jugana Stojanović smatra da ovog pisca neobičnog senzibiliteta s pravom definišu kao antihermetičnog hermetičara, aludirajući ne samo na paradoksalne elemente često prisutne ne samo u pojedinačnim pjesničkim sastavima, već misleći i na cjelokupnu njegovu formativnu pjesničku putanju. Autorka napisala stoga pravi vrlo slikovito poređenje Kvazimoda i „ekstremnih“ hermetičara: „Iza njegove naizgled opore, hermetičarske sintakse, nazire se skrivena čeznja za srdačnošću i ljudskim razgovorom, iza njegove svireposti, pobeđena samilost“.

I Ognjanović i Stojanovićeva ističu u pratećim napisima da je na našim prostorima Kvazimodo bio gotovo nepoznat sve dok mu 1959. godine nije dodijeljena Nobelova nagrada za književnost, odnosno da je sve što se o njemu znalo objavljeno u nekoliko sporadičnih članaka u svega nekoliko časopisa čija imena se ne navode. Stojanovićeva takođe napominje i da je vrlo mali broj njegovih pjesama objavljen u antologijama svjetske i italijanske poezije XX vijeka, kao i da je van Italije kraja pedesetih godina XX vijeka objavljena samo jedna zbirka njegove poezije, i to u Zagrebu.⁵¹

Kvazimodovu poeziju prevodio je i Đakomo Skoti, poznati italijanski publicista iz Rijeke. Tako je u dvobroju za jul/avgust 1968. godine, objavljeno još šest Kvazimodovih pjesama iz već pomenutih zbirki upravo u Skotijevom prevodu.⁵² Pjesme: „O, granje vrba“ (*Alle fronde dei salici*), „U smislu smrti“ (*Nel senso di morte*) i „Dan za danom“ (*Giorno dopo giorno*) prevedene su iz zbirke *Dan za danom*, pjesma „Vojnici plaču noću“ (*I soldati piangono di notte*) iz zbirke *Neuporediva zemlja*, a pjesme „Već se spušta večer“ (*Ed è subito sera*) i „A bijela je tvoja haljina“ (*E la tua veste è bianca*) iz istoimene zbirke *Već se spušta večer*.

Kratku bilješku o Kvazimodovom stvaralaštvu, datu uz prevod, Skoti završava ocjenom da poezija ovog pjesnika sadrži „najbujnija iskustva i zbija u sebi gotovo cijelu istoriju italijanskog pjesništva za proteklih pedeset godina“, što je takođe pokazatelj usaglašenosti kritičke procjene ostalih autora koji su o ovom italijanskom pjesniku pisali u *Stvaranju*.⁵³ Skotijev prevodilački izbor je, hronološki gledano, posljednji prevod iz Kvazimodove poezije objavljen

⁵¹ Jugana Stojanović, Isto.

⁵² Đakomo Skoti, Salvatore Kvazimodo: Na srcu zemlje, *Stvaranje*, XXIII/1968, br. 7/8, str. 761–765.

⁵³ Isto.

u *Stvaranju*. Kvazimodova poezija zastupljena u još jednom, nešto ranijem prilogu iz 1962, ovoga puta u okviru izbora iz savremene italijanske lirike, uz poeziju još jednog velikana italijanskog Novečenta, Đuzepea Ungarettija (Giuseppe Ungaretti, 1888–1970).⁵⁴ U stalnoj rubrici „Sa raznih meridijana“ objavljena je po jedna pjesma oba ova autora. Kvazimodovu pjesmu „Pismo majci“ (*La lettera alla madre*) iz zbirke *Život nije san* (*La vita non è sogno*, 1949) preveo je hrvatski književni historičar i prevodilac Vinko Vitezica⁵⁵, dok je prevod Ungarettijeve pjesme „Završetak“ (*Finale*) iz zbirke *Obećana zemlja* (*La terra promessa*, 1950) sačinio Dragutin Ognjanović.

Oba ova prevodioca ostala su vjerna izvornom tekstu, naročito kada je u pitanju metrika, kako u Kvazimodovom nostalgičnom obraćanju majci koje, pored lirskog, sadrži i epistolarne elemente, tako i u kratkoj Ungarettijevoj pjesmi u kojoj se, u skladu sa specifičnostima njegovog stvaralaštva, riječ more ponavlja dvanaest puta u dvanaest stihova. Đuzepe Ungaretti je drugo ime po frekventnosti objavljivanja stihova u časopisu *Stvaranje*, a smatra se rodonačelnikom italijanske hermetične poezije i njenim najsugestivnijim eksponentom.⁵⁶ U pet priloga u *Stvaranju*, iz ukupno sedam njegovih zbirki, objavljeno je u prevodu čak šesnaest pjesama. U tri od ovih priloga autor pratećeg teksta i prevodilac pjesama je Dragutin Ognjanović. Pored pjesme *Završetak*, Ognjanović je još preveo pjesmu „Kratki monolog“ (*Monologo breve*) iz zbirke *Krik i predjeli* (*Grido e paesaggi*, 1952) 1960, kao i pjesme objavljene 1971. godine: „Sve sam izgubio“ (*Tutto ho perduto*), „Vrijeme je nijemo“ (*Il tempo è muto*), „Kad bi ti, brate moj“ (*Se tu mio fratello*), „Anđeo siromaha“ (*Angelo del povero*) i „Sjećanja“ (*I ricordi*) iz zbirke *Bol* (*Il dolore*, 1947).

Zbirka *Bol* tematizuje Ungarettijevo autobiografsko ikustvo, pretačući u riječi žal za izgubljenim bratom (1937), a zatim i za sinom Antonietom (1947), uz istorijsku, ali i duboko emotivno obojenu ratnu pozadinu koja se često nazire u Ungarettijevim zbirkama, nakon oba velika svjetska rata.⁵⁷ Objavljena pet godina kasnije, zbirka *Krik i predjeli* donijela je još zrelije promišljanje o odnosu čovjeka i sudbine, života i smrti, esencijalnog i površnog. Kao jedan od crnogorskih poznavalaca italijanske književnosti u ovom periodu, Ognjanović i o Ungarettiju piše u okviru opširnog priloga, tvrdeći da je on pjesnik u čijem stvaralaštvu postoje elementi unutrašnjeg monologa, subjektivne i objektivne

⁵⁴ Vinko Vitezica, Dragutin Ognjanović, Salvatore Kvazimodo i Đuzepe Ungaretti, *Stvaranje*, XVII/1962, br. 10, str. 686–687.

⁵⁵ Up. Vinko Vitezica, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64907>, vrijeme pristupa sajtu: 12. 7. 2018, u 16:30 h.

⁵⁶ Romano Luperini, Pietro Cataldi, Lidia Marchiani, *La scrittura e l'interpretazione (Storia e antologia della letteratura italiana nel quadro della civiltà europea); Volume VI – Dall'Ermetismo al Postmoderno*, Palumbo Editore, Palermo, 1998, str. 204.

⁵⁷ Isto.

stvarnosti, kao i da osjećaj otuđenosti i čovjekove nemoći kod njega imaju posebnu pozadinu, sasvim drugačiju od Leopardijevog pesimizma.⁵⁸ Govoreći o Ungaretijevoj težnji za perfekcijom koja je jasna ukoliko se uzme u obzir da je gotovo svaka njegova zbirka pretrpjela brojne korekcije, prekrajanja i dopune, Ognjanović ovakav odnos prema pisanoj riječi naziva akribijom, „dugim i strpljivim bdjenjem“, što je, po njemu, najuočljivija potvrda izražene samokritičnosti pjesnika.⁵⁹

Prvi prevod Ungaretijeve poezije objavljen je u *Stvaranju* 1960. godine, a prevodilac, kao i autor napisa o pjesnikovom životu, objavljenog uz prevod, je crnogorski pravnik i poliglota Branko Đukić (1921–2000).⁶⁰ Riječ je o pjesmama: „Ne vičite više“ (*Non gridate più*), „Sve sam izgubio“ (*Tutto ho perduto*) i „Dan za danom“ (*Giorno per giorno*), iz zbirke *Bol*.⁶¹ Ognjanović je 1971. preveo ovu posljednju Ungaretijevu pjesmu, istu koju je Đukić u svom prevodu objavio jedanaest godina ranije. Ognjanovićev prevod svakako je obojen ličnim prevodilačkim senzibilitetom, ali je postojanje ove pjesme u prevodu, i to u istom časopisu, svakako moglo olakšati njegov prevodilački poduhvat, a razlog zbog kojeg su baš ovu pjesmu odabrala dva prevodioca u kratkom vremenskom razmaku možemo pronaći u činjenici da je upravo ona jedna od literarnih i emotivnih temelja zbirke *Bol*, kao i da prva od šest sekcija zbirke nosi naziv upravo *Sve sam izgubio*, a sadrži dvije pjesme posvećene smrti pjesnikovog brata. Posljednji prevod Ungaretijeve poezije u časopisu *Stvaranje* objavljen je četiri godine kasnije, a sačinio ga je hrvatski prevodilac Nikola Marčetić.⁶² Prevedene pjesme „Noćno bdjenje“ (*La veglia*), „Braćo“ (*Fratelli*), i „Tišina“ (*Silenzio*) dio su zbirke *Radost brodoloma* (*L'allegria di naufragi*, 1921), dok pjesme „Noć“ (*Notte*) i „Zvijezde“ (*Stelle*) pripadaju zbirci *Osjećanje vremena* (*Sentimento del tempo*, 1933).

Zbirka *Radost brodoloma* objavljena je u Parizu 1921. godine, a potom su 1923. godine svi do tada nastali pjesnički sastavi koji su za temu imali bolno iskustvo Prvog svjetskog rata objedinjeni pod naslovom *Pokopana luka* (*Il porto sepolto*), da bi deset godina kasnije, odnosno 1933, finalna verzija dobila naziv *Radost* (*L'Allegria*).⁶³ Marčetić pominje samo ove naslove, bez navođenja godina izdanja, ali se osvrće i na estetske i stilske odlike ove zbirke. Za razliku od izbjegavanja interpunkcije, gramatičkih pravila, kao i tzv. bijelih

⁵⁸ Dragutin Ognjanović, Đuzepe Ungareti, *Stvaranje*, XV/1960, str. 1013.

⁵⁹ Isto, str. 1014.

⁶⁰ Up. Nikola Racković, *op. cit.*, str. 166.

⁶¹ Branko Đukić, Đuzepe Ungareti, *Stvaranje*, XV/1960, br. 9/10, str. 785–786.

⁶² Nikola Marčetić, Đuzepe Ungareti, Nelo Risi, Đankarlo Bori, *Stvaranje*, XXX/1975, br. 6, str. 943–946.

⁶³ Glaucio Cambon, *La poesia di Ungaretti*, Einaudi, Turin, 1976, str. 205.

prostora (*spazi bianchi*) koji su podrazumijevali da često samo jedna ili dvije riječi nose cijeli stih i da se time daje na značaju svakom od sastavnih djelova pjesme, što su elementi karakteristični naročito za zbirku *Radost*, u *Osjećanju vremena*, kako uočava Marčetić, primjetan je pokušaj „povratka redu“, uslovljen poslijeratnim društveno-istorijskim kontekstom.⁶⁴

Očito je da autori pratećih bilježaka, kada je riječ o ovim italijanskim pjesnicima, nijesu raspolagali samo osnovnim biografskim podacima o autorima čije su stihove prevodili, nego su pokušavali da ponude i zahtjevniju analizu koja je pokazivala njihovo poznavanje ne samo italijanske, već i svjetske književne scene. Đuzepe Ungareti i Salvatore Kvazimodo obilježili su bez sumnje priloge objavljene šezdesetih i otvorili brojeve iz sedamdesetih godina XX vijeka. Pored njih dvojice, šezdesetih godina objavljena je poezija još jednog značajnog predstavnika savremene italijanske književnosti, Čezarea Pavezea (Cesare Pavese, 1908–1950). Takođe u rubrici „Sa raznih meridijana“ 1962. godine objavljen je prevod pet njegovih pjesama: „Ti si život i smrt“ (*Sei la vita e la morte*), „Provaliće se nebo“ (*Ancora cadrà la pioggia*), „I noć liči na tebe“ (*Anche la notte ti somiglia*), „U dnu staze“ (*In fondo alle vie vuote*) i „Ti si zemlja i smrt“ (*Sei la terra e la morte*) iz zbirke *Doći će smrt i imaće tvoje oči* (*Verrà la morte e avrà i tuoi occhi*), objavljene posthumno 1951. god.⁶⁵ Pjesme je prevela Jugana Stojanović, obrazlažući u prilogu pod naslovom „Čezare Paveze“, objavljenom u istom broju časopisa, da su motivi koji su je podstakli da se počne baviti prevodjenjem Pavezeove poezije njegova izrazita sentimentalnost, kao i pjesnikov stav, izražen naročito u njegovim kraćim proznim djelima, da za one u potpunosti predane umjetnike prestanak bavljenja umjetnošću znači istovremeno i uzročno-posljedično gašenje njihove životne energije.⁶⁶ S ozbirom na to da je pjesnik upravo ove riječi napisao u svom posljednjem literarnom testamentu, odnosno poetskom dnevniku naslovljenom *Umjetnost življenja* (*Il mestire di vivere*), jasan je njegov doživljaj književnosti kao jedne vrste čovjekove spoznaje, pa na kraju krajeva i smisla života uopšte. Kada je u pitanju poezija, Paveze ne prati nijedan strogo konstituisani pravac, u njegovim stihovima vidljiv je uticaj američkog pjesnika Volta Vitmana, ali i nastojanje da se kroz razočaranje u ljubav, koje je centralna tema zbirke, dostigne nivo ispovjednog tona svojstvenog lirskim kanconijerima za koje je uzore nalazio u velikim imenima italijanske tradicije, Frančesku Petrarki i Đakomu Leopardiju.⁶⁷ Naslovi pjesama ujedno

⁶⁴ Nikola Marčetić, *op. cit.*, str. 944.

⁶⁵ Jugana Stojanović, Čezare Paveze: Doći će smrt i imaće tvoje oči, *Stvaranje*, XVII/1962, br. 3, str. 214–217.

⁶⁶ Isto, str. 271.

⁶⁷ Guido Baldi, Silvia Giusso, Mario Razetti, Giuseppe Zaccaria, *Dal testo alla storia, dalla*

su i početni stihovi svake od njih pojedinačno, što je još jedan od pokazatelja snažnog uticaja tradicije, naročito one petrarkistički obojene.

Iako bi se na osnovu prevoda Ungaretijeve poezije koji su otvorili prve brojeve *Stvaranja* na početku sedamdesetih godina XX vijeka moglo pretpostaviti da će se tendencija prisustva savremene italijanske književnosti nastaviti, nasuprot tome, upravo od tada primjetan je nagli pad u njenom prisustvu na stranicama časopisa koji će potrajati gotovo petnaest godina. O tome svjedoči podatak da su od 1975. do 1988. godine objavljena svega dva prevoda italijanske poezije, i to oba 1976, ukoliko ne računamo poeziju pripadnika italijanske nacionalne zajednice u tadašnjoj Jugoslaviji. Koji bi mogli biti eventualni razlozi ovog pada interesovanja za objavljivanje priloga iz italijanske poetske produkcije? Jedno od mogućih objašnjenja moglo bi se potražiti u promjeni redakcionog odbora na čijem čelu je do 1972. godine bio Čedo Vuković, koji se zbog odličnog poznavanja italijanskog jezika, te ličnih afiniteta prema uspostavljanju kulturnih veza sa Italijom, zalagao za objavljivanje ne samo književno-umjetničke poezije i proze, već i različitih vrsta napisa na italijanističke teme uopšte. Međutim, dva od ukupno četiri prevoda proze objavljena su tek osamdesetih godina, upravo za vrijeme Asanovićevog uredničkog angažmana, pa bi motivi ovakve uredničke politike mogli biti, iako za to nemamo čvrstog dokaza, to što uredništvo nije dobijalo prevode, jer ih prevodioci nijesu slali, ili su prevode objavljivali u drugim književnim glasilima. Pored dva već pomenuta Ungaretijeva prevoda, iz 1971. i 1975. godine, u *Stvaranju* su 1976. godine objavljena još dva prevoda iz poezije Euđenija Montalea (Eugenio Montale, 1896–1981) i Umberta Sabe (Umberto Saba, 1883–1957), čime se zaokružuje period nakon koga je nastupio izvjesni zastoj u recepciji prevoda i priloga iz italijanske književnosti u ovom glasilu. Montaleovu poeziju prevela je Nadežda Petrović, a riječ je o sljedećim pjesmama iz zbirke *Sipine kosti* (*Ossi di sepià*, 1925): „Limun“ (*Il limone*), „Mediteran“ (*Mediterraneo*), „Starino, opijen sam glasom“ (*Antico, sono ubriacato dalla voce*) i „Engleski rog“ (*Corno inglese*), kao i o pjesmi „Kuća carinika“ (*La casa dei doganieri*), iz zbirke *Prilike* (*Occasioni*, 1939).⁶⁸ U ovom slučaju imamo prvi slučaj priloga u kome autor prevoda poezije i prigodnog teksta nijesu isti. Bilješku o Montaleovom stvaralaštvu potpisuje dugogodišnji novinar i književnik Zvonko Tarle, obrušavajući se, kako tvrdi, na izdavačke afinitete zahvaljujući kojima je na našim prostorima Montale uvijek nepravedno bio u sjenci „nacionalnog barda“ Đuzepea Ungaretija i nobelovca Salvatorea Kva-

storia al testo (Letteratura italiana con pagine di scrittori stranieri); Volume III, Tomo Secondo/b – Dal Decadentismo ai giorni nostri, Paravia, Torino, 1994, str. 273.

⁶⁸ Nadežda Petrović, Euđenio Montale: Imenovanje predmeta, *Stvaranje*, XXXI/1976, br. 2, str. 259–260.

zimoda.⁶⁹ Razloge za ovakvu recepciju Montaleovog djela on svakako nalazi i u afinitetima prevodilaca iz tog doba, uz napomenu da je prve prevode njegove poezije u SFRJ, objavljene tek 1973. godine, sačinio hrvatski naučnik, književnik, esejista i prevodilac Mladen Makijedo (Mladen Machiedo), koji je dobitnik petnaest italijanskih i pet hrvatskih književnih nagrada i po jednog državnog priznanja obje zemlje.⁷⁰ Ovo svjedoči o upućenosti redakcionog odbora *Stvaranja* u prevodilačku djelatnost u zemlji, ali i nastojanju da se popularizuju ne samo različiti autori, već i da se u prevodilačkom izboru djela tih autora sačini bogatiji repertoar.

U nastavku napisa o Montaleu, Tarle pominje njegova pjesnička ostvarenja, cijeneći posebno pokušaj italijanskog pjesnika da se u okviru tradicionalnih metričkih shema, kao i rime, pronađe put prema poeziji koja će biti adekvatan izraz savremenog doba, a koji je, po mišljenju autora priloga, znatno uspjeliji u Montaleovoj prvoj zbirci *Sipine costi*, nego u kasnijim, u koje spada i zbirka *Prilike*.⁷¹ Razlog za to je potpadanje pod uticaj hermetizma, i ponovno zatvaranje poezije u vlastitu formu. Tarle na ovaj način daje ocjenu Montaleovog stvaralaštva, pribjegavajući ipak, na određenim mjestima, i impresionističkom osvrtu, što je, kao što se dalo primijetiti, čest slučaj u prilogima ovog tipa u *Stvaranju*. Ono što Tarle u ovom prilogu nastoji da istakne jeste fleksibilnost Montaleovog jezičkog i stilskog izbora sa početka njegove pjesničke karijere, kao i utisak da je on „pjesnik pod korom limuna, pjesnik Mediterana u stalnom dijalogu sa krajolikom rodne Ligurije, pjesnik u potrazi za razrješenjem misterije odnosa čovjek – priroda, pjesnik čije su najjednostavnije pjesme najbolje, jer su najbliže životu“.⁷²

Tršćanski pjesnik Umberto Saba još jedno je književno ime italijanskog Novečenta za čije stvaralaštvo je redakcija časopisa pokazala interesovanje, što je, pored afiniteta urednika i prevodilaca, proizvod i specifičnosti njegove poetske misli koja je odudarala od tadašnjih pjesničkih tendencija, tražeći uvijek alternativne puteve, zahvaljujući kojima je Saba pjesničku riječ osjećao „kao potpuno prepuštanje oblicima svijeta i postojanja“.⁷³ To je, naravno, podrazumijevalo Sabinu potragu za tematskim i jezičkim rješenjima koja će uspjeti da odraze razmišljanja, raspoloženja, osjećanja i uopšte doživljaj svijeta koji je okruživao pjesnika, ali i svijeta njegovog pjesničkog „ja“ koji je

⁶⁹ Zvonko Tarle, Snimak Euđenija Montalea u limunu, *Stvaranje*, XXXI/1976, br. 2, str. 261.

⁷⁰ Ana Vukadin, *Mladen Machiedo – Bibliografija 1959–2008*, vrijeme pristupa sajtu: 28. 6. 2018. god., u 20:00 h.

⁷¹ Zvonko Tarle, *op. cit.*, str. 262.

⁷² Isto.

⁷³ Đulio Feroni, *op. cit.*, str. 435.

kod ovog pjesnika uvijek u bliskoj vezi sa stvarnošću.⁷⁴ Proizvod ovakvog nastojanja bila je i pjesnikova ideja da objedini svoje mladalačke zbirke, nastale 1910. i 1912. godine, u jedinstvenu zbirku pod naslovom *Kanconijer* (*Canzoniere*), što je poduhvat koji je za njega značio poistovjećivanje procesa stvaranja sa neodvojivošću života od njegovih sastavnih djelova. Prvo izdanje *Kanconijera* izašlo je 1921. godine, ali je zbirka proširivana, i mijenjala se sve do posthumnog izdanja iz 1961. godine. Pjesme objavljene u julskom broju *Stvaranja* iz 1976. godine, dio su ove zbirke, tačnije pojedinačnih zbirki koje je sačinjavaju.⁷⁵ Pjesma „Snijeg“ (*Neve*) dio je sekcije *Riječi* (*Parole*, 1933–34), tercet „Koza“ (*La capra*) zbirke *Kuća i selo* (*Casa e campagna*, 1909–10), dok je pjesma „Ljubavni trn“ (*L'amorosa spina*) prevedena iz istoimene Sabine zbirke, objavljene 1920. godine. Dr Rajna Živković-Mandolfo, koja se pored prevođenja italijanskih pisaca, bavila i prevođenjem pjesama Vaska Pope na italijanski jezik, uspjela je da prevednim pjesmama ne oduzme gotovo ništa od njihove autentičnosti. Zanimljivo je da ona, kao poznavalac italijanske književnosti, nije ponudila nikakve podatke o Sabinom stvaralaštvu, kao ni o eventualnom povodu za objavljivanja odabranih pjesama, pa je istovremeno ovo jedini prilog italijanske poezije u *Stvaranju* koji nije prapraćen nikakvom bilješkom.

Izbor iz savremene italijanske lirike pod naslovom „Iz savremene italijanske poezije“ objavljen je u *Stvaranju* 1988. godine.⁷⁶ Ovaj izbor, u prevodu italijaniste i pjesnika Dragana Mraovića⁷⁷ koji je obuhvatio čak trideset sedam autora sa književne scene italijanskog Novečenta i preko četrdeset prevedenih pjesama, prekinuo je dvanaestogodišnju pauzu (1976–1988) u toku koje su, kao što je već kazano, prevodi italijanske poezije ustupili primat prevodima italijanske književno-umjetničke proze, kao i brojnim napisima na razne italijanističke teme.

Obrazlažući svoj izbor, ovaj prevodilac u prigodnom tekstu uz prevod ističe da je njegova namjera bila da se ovim rezimeom, služeći se konkretnim primjerima, osvrne na poetske struje u Italiji nakon Drugog svjetskog rata, odnosno one koji su paralelno sa izlaženjem časopisa *Stvaranje* nastajale, opstajale ili se pretakale u druge evropske pjesničke tokove i, što je najvažnije, ostavile traga u istoriji italijanske književnosti. Mraović ističe da je autore birao slijedeći tri ključna, već konstituisana puta kojima je italijanska poetska riječ

⁷⁴ Enzo Demattè, *Umberto Saba*, Edizioni del Noce, Padova, 1982, str. 54–55.

⁷⁵ Rajna Živković-Mandolfo, *Umberto Saba: Lirika*, *Stvaranje*, XXI/1976, br. 7, str. 999–1000.

⁷⁶ Dragan Mraović, *Izbor iz savremene italijanske poezije*, *Stvaranje*, XLIII/1988, br. 7, str. 600–621.

⁷⁷ Up. Dragan Mraović: Biografska beleška i spisak objavljenih knjiga, <http://www.rastko.rs/cms/files/books/55d8416bbd30f>, vrijeme pristupa sajtu: 19. 7. 2018, u 16:00 h.

tražila svoje mjesto u novoj kulturnoj stvarnosti.⁷⁸ U prvu grupu, po Mraovićevom mišljenju, spadaju futuristi i krepuskolari, odnosno pjesnici koji su i nakon Drugog svjetskog rata ostali vjerni predratnoj poetici stare avangarde. U drugu grupu ubraja Ungaretija, Montalea i Kvazimoda koje naziva predstavnicima hermetične poezije koja je, u različitim fazama stvaralaštva ovih pjesnika, približena „novim horizontima“, dok u treću grupu svrstava pjesnike čija se poezija naslanja na poetiku realizma, težeći da se svojim motivima pobuni protiv poretka i postane svojevrsna društveno-angažovana umjetnička riječ.

Pored poznatih književnih imena, Salvatorea Kvazimoda, Duzepea Ungaretija, Umberta Sabe, Euđenija Montalea, Čezarea Pavezze, Sandra Pene i Pjer Paola Pazolinija, Mraović objavljuje prevode poezije niza italijanskih pjesnika i pjesnikinja, koje je, tokom svojih boravaka u Italiji i lično upoznao i o kojima daje i kratke bibliografske bilješke ispred prevoda odabranih pjesama. Sem toga, Mraović na kraju priloga napominje da je, prilikom kratkog predstavljanja određenih pjesnika, izostavio njihove godine rođenja, poštujući iskazanu želju samih autora. Ipak, ovaj prevodilac objašnjava da je zbog čitalaca časopisa odlučio da autore poređa po hronološkom redosljedu, tj. prema godini rođenja, iako bez navođenja tačnih datuma. Tako je prvi na listi ovog niza pjesnika Umberto Saba, a posljednji Vitorino Kurči koji još uvijek stvara (Vittorino Curci, 1952).⁷⁹

Mraović smatra da je raznovrsna italijanska književna scena rezultat težnje da se kroz nova stilska iskustva odgovori zahtjevima složene društvene stvarnosti, kao i da se u razdoblju u kome u Italiji naglo raste interesovanje za druge evropske književnosti, njihov uticaj morao odraziti na aktuelnu italijansku književnu produkciju. Autor pratećeg teksta se takođe osvrće i na književnu situaciju u Italiji u datom trenutku, ističući da avangarda nije uspjela u svom revolucionarnom poletu, te da je najviše prihvaćena poezija poslijeratne Italije, ona koja je za svog lirskog protagonista proglasila savremenog čovjeka i probleme njegove egzistencije. Na kraju ove bilješke Mraović se osvrće i na domaću književnu scenu, napominjući da „italijanske pjesnike muče slične muke kao i naše: mali tiraži i materijalni problem“.⁸⁰ Međutim, on tvrdi da italijanski pjesnici ipak objavljuju mnogo više, motivisani književnim nagradama kojih u Italiji ima oko deset hiljada. Prevodilac saopštava da ni on ovim prilogom nije pretendovao da ovakav izbor iz savremene poezije dobije antologijski predznak, već je njegova namjera bila da doprinese kulturnom približavanju Italije i Jugoslavije, ističući da, u domenu kulture, književnost, a naročito poezija, kao njen specifični izdanak, igraju možda i presudnu ulogu.⁸¹

⁷⁸ Isto, str. 621.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Isto, str. 619.

⁸¹ Isto.

Italijanistički prilozi, objavljeni u mjesečnim ili dvomjesečnim sveskama crnogorskog časopisa za književnost i kulturu *Stvaranje* (1946–1991), bez sumnje svjedoče o kulturnim vezama i interkulturnoj razmjeni u okviru crnogorsko-italijanskih i jugoslovensko-italijanskih kulturnih i književnih veza u toku skoro pet decenija izlaženja ovog tada vrlo uglednog časopisa. Savremena italijanska pjesnička produkcija, čije se prisustvo u *Stvaranju* očituje u sto dvadeset pjesama šezdeset dva autora u ukupno dvadeset priloga praćenih tekstovima interpretativnog ili prikaznog karaktera, predstavlja poseban, brižljivo proširivan dio ovog vrlo značajnog korpusa koji pokazuje aktuelnu otvorenost časopisa za ishodišta drugih kultura, u ovom slučaju italijanske. Zajedno sa bio-bibliografskim polazištem koje se u napisima objavljenim uz prevodni ekvivalent očituje kao svojevrsan obrazac, osvrt na značenjsku komponentu svakog pojedinačnog djela imao je za cilj njegovo predstavljanje čitaocima, ali i putokaz za predstojeća tumačenja u okviru sistema prevodne italijanske književnosti. To ujedno svjedoči i o intelektualnoj profilaciji prevodilaca i autora pratećih priloga, odnosno o njihovoj potrebi da prevodilačku djelatnost prevashodno književno kontekstualizuju, objasne, analiziraju ili joj daju komparativnu notu u pratećim bilješkama koje variraju od kratkih prikaza djela sa osnovnim podacima o autorovom životu, do priloga sa književno-kritičkim elementima. Časopis *Stvaranje* nastojao je da na ovaj način upozna čitalačku publiku sa imenima, pojavama i orijentacijama prije svega savremene italijanske književnosti i da tako eventualno utiče kako na književni ukus svoje čitalačke publike, tako i na stvaralaštvo domaćih autora. Osim ovih didaktičkih namjera, vjerujemo da su motivi koji su prevodioce, ujedno i priređivače usmjerili prema italijanskoj kao jednoj od najuticajnijih književnosti u Evropi i svijetu uopšte bili uslovljeni i njihovim ličnim interesovanjima i književnim ukusom.

Literatura:

- Adžić, Marija, Prilog bibliografiji o crnogorsko-italijanskim odnosima, *Bibliografski vjesnik*, XXXI/1976, 11/12.
- Baldi, Guido; Giusso, Silvia; Razetti, Mario; Zaccaria, Giuseppe, *Dal testo alla storia, dalla storia al testo (Letteratura italiana con pagine di scrittori stranieri)*; Volume III, Tomo Secondo/b – Dal Decadentismo ai giorni nostri, Paravia, Torino, 1994.
- Cambon, Glauco, *La poesia di Ungaretti*, Einaudi, Turin, 1976.
- Demattè, Enzo, *Umberto Saba*, Edizioni del Noce, Padova, 1982.
- *Dizionario Universale della Letteratura Contemporanea*, Mondadori, Milano, 1961.
- Đurić, Željko, *O Italiji*, Izdavačka kuća Miroslav, Sopot, 2006.

- Feroni, Đulio, *Istoriya italijanske književnosti*, tom II, CID, Podgorica, 2005.
- Feroni, Giulio; Cortellessa, Andrea; Pantani, Italo; Tatti, Silvia, *Storia e testi della letteratura italiana (ricostruzione e sviluppo nel dopoguerra 1945–1968)*, Mondadori, Milano, 2005.
- Kažić, Marko, Stvaranje, novi časopis, *Pobjeda*, 27. 10. 1946.
- Knežević, Jelena, *Njemačka književnost u Crnoj Gori do 1945. godine*, ICJK, Podgorica, 2012.
- Luperini, Romano; Cataldi, Pietro; Marchiani, Lidia, *La scrittura e l'interpretazione (Storia e antologia della letteratura italiana nel quadro della civiltà europea)*; Volume VI – *Dall'Ermetismo al Postmoderno*, Palumbo Editore, Palermo, 1998.
- Luperini, Romano; Cataldi, Pietro; Marchiani, Lidia; Marchese, Franco; Donnarumma, Raffaele, *La scrittura e l'interpretazione*, volume II, tomo IX, G. B. Palumbo & C. Editore, Palermo, 1998.
- Marrone, Gaetana, *Italian literary studies*, Taylor & Francis, New York, 2007.
- Papini, Giovanni, *Testimonianze. Saggi non critici*, Studio Editoriale Lombardo, Milano, 1918.
- Petronio, Giuseppe; Masiello, Vitilio, *La produzione letteraria in Italia*, volume IV – *L'età della Rivoluzione e di Napoleone: dall'Illuminismo al Romanticismo*, Palumbo, Palermo, 1994.
- Pietropaoli, Antonio, *Le strutture della poesia: saggi su Campana, Ungaretti, Sbarbaro, Montale, Quasimodo, Gatto*, Edizioni scientifiche italiane, Napoli, 1983.
- Popović, Tanja, *Rečnik književnih termina*, Logos art, Beograd, 2010.
- Racković, Nikola, *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009.
- Sanguineti, Edoardo, *Poesia italiana del Novecento*, Einaudi, Torino, 2007.
- Tondo, Michele, *Salvatore Quasimodo*, Mursia, Milano, 1970.

Sajtografija:

- Cane, Alessandro; Cardilli Lorenzo; Jesurum, Rachele, *L'Ermetismo: Salvatore Quasimodo, Mario Luzi, Alfonso Gatto*, <https://library.weschool.com/corso/salvatore-quasimodo-mario-luzi-alfonso-gatto-poesia-ermetica-7087.html>, vrijeme posjete sajtu: 15. 6. 2018. god., u 17:00 h.
- Nardi, Massimo, *La meditazione poetica di Adriano Grande*, <https://it.zenit.org/articles/la-meditazione-poetica-di-adriano-grande/>, pristup sajtu: 14. 6. 2018. god., u 17:00 h.

- Vukadin, Ana; Machiedo, Mladen, *Bibliografia 1959–2008*, file:///C:/Users/Boris/Downloads/SRAZ_53_Vukadin.pdf, vrijeme pristupa sajtu: 28. 6. 2018. god., u 20:00 h.

Desanka JAUKOVIĆ

**CONTEMPORARY ITALIAN POETS
IN JOURNAL *STVARANJE* (1946–1991)**

The present paper presents and analyses the translations of poetry of contemporary Italian poets published in Montenegrin literary and cultural journal *Stvaranje*, from the first year of its publication (1946) to the last journals published in 1991. The detection of the presence and analysis of a significant number of translations of contemporary Italian literature contributes to cultural and literary reconstruction of the post-war period in our region, illuminating a less-explored part of our cultural history. In the abovementioned period, *Stvaranje* published translations of 120 poems authored by 62 Italian poets, along with adequate reflections on the contemporary Italian literary scene.

Key words: *Stvaranje*, Italian poetry, translations, contemporary literature